

19. Северова Є.С. Набувальна давність у цивільному праві України: питання застосування за матеріалами судової практики] / Є.С. Северова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 17. – Ужгород, 2011. – С. 114–118.
20. Бекназар-Юзбашев Г.Т. Злоупотребление правом и принцип доброй совести в гражданском праве России и Германии : дисс. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г.Т. Бекназар-Юзбашев. – М., 2010. – 211 с.
21. Цивільне право України / О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін. ; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – Книга I – 720 с.
22. Скловский К.И. Отношения собственника с незаконным владельцем и приобретательная давность / К.И. Скловский // Хозяйство и право. – 2001. – № 5. – С. 116–119.
23. Скловский К.И. Применение гражданского законодательства о собственности и владении. Практические вопросы / К.И. Скловский – М. : Статут, 2004. – 234 с.
24. Амфитеатров Г.Н. Вопросы виндикации в советском праве / Г.Н. Амфитеатров // Советское государство и право. – 1941. – № 2. – С. 38-47.
25. Сліпченко С.О. Дія норм цивільного законодавства про набувальну давність у часі / С.О.Сльпченко, В.А. Кройтор // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 7. – С. 34–39.
26. Рішення Святошинського районного суду м. Києва від 1 липня 2009 року у справі № 2-1786-1/09. Архів святошинського районного суду м. Києва за 2009 рік.
27. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права [Текст] / Г.Ф. Шершеневич. – По изданию 1907 г. – М.: Спарк, 1995. – 556 с.
28. Анненков К.Н. Система русского гражданского права. Права вещные / К.Н. Анненков. – СПб-6 : Тип. М.М. Стасюлевича, 1900. – 703 с.
29. Карлова Н.В. Приобретательная давность и правила ее применения / Н.В. Карлова, Л.Ю. Михеева. – М. : Палеотип, 2002. – 96 с.
30. Зеленская Л.А. Институт приобретательной давности в гражданском праве : исс. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л.А. Зеленская – Краснодар, 2002. – 185 с.

УДК 347.1

ЖУРБА М.А.

ЦИВІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Охарактеризовано основні нормативно-правові акти, що визначають цивільну відповідальність у галузі спорту. Визначено основні напрями реалізації законодавства щодо цивільної відповідальності. Наголошено на необхідності дослідження цього виду відповідальності.

Ключові слова: *правове регулювання, фізична культура і спорт, цивільна відповідальність, відшкодування, причинний зв'язок.*

Охарактеризованы основные нормативно-правовые акты, определяющие гражданскую ответственность в области спорта. Определены основные направления реализации законодательства о гражданской ответственности. Отмечена необходимость исследования данного вида ответственности.

Ключевые слова: *правовое регулирование, физическая культура и спорт, гражданская ответственность, возмещение, причинная связь.*

The main normative legal acts, that define civil responsibility in the branch of sport has been characterized. The main directions of implementation of the legislation on civil responsibility are determined.

Key words: *legal regulation, physical culture and sport, civil responsibility, indemnification, causation.*

© ЖУРБА М.А. – аспірант кафедри адміністративного та фінансового права (Національний університет «Одеська юридична академія»)

Спорт – це багатогранне соціальне явище, яке має безліч позитивних аспектів для тих, хто в даній сфері є професіоналом, любителем чи просто робить легкі фізичні вправи щодня. Спорт допомагає не лише тримати себе в нормальній фізичній формі, а й зберігати ясність розуму, долати спокусу чогось забороненого чи аморального. Тому, цілком очевидно, що заняття спортом як масове соціальне явище культивується всіма державами. Відносини в галузі спорту, як і будь-які інші суспільні відносини, потребують правового забезпечення, а їх масовість, присутність у житті окремої людини, нації, всього народу спричиняють необхідність всебічного підходу до формування нормативної бази, що, власне, пояснює комплексність галузі права, яка б стала регулятором даних відносин.

Проте поряд із позитивними аспектами в розвитку спорту існує й низка негативних чинників, які також потребують правового регулювання. Якщо, наприклад, окремо розглянути професійний спорт, а саме комерційний аспект цього виду спортивної діяльності, то відразу вбачаються такі проблеми, як: вживання допінгу, договірні матчі, спекуляції з квитками, махінації на тоталізаторах, порушення громадського порядку глядачами спортивних заходів, нанесення шкоди тощо. За кожне з цих правопорушень особа, винна у його вчиненні, обов'язково має нести юридичну відповідальність. При цьому виникає запитання: яку саме? Слід зазначити, що питання специфіки юридичної відповідальності у сфері спорту в своїх роботах та наукових доповідях торкалися такі науковці, як С.В. Алексєєв, С.Н. Братановський, М.А. Прокопєць, О.А. Шевченко, І.М. Аміров.

У юридичній літературі під юридичною відповідальністю розуміється застосування в особливому процесуальному порядку до особи, яка вчинила правопорушення, засобів державного примусу, передбачених санкцією правової норми. Стаття 54 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» визначає відповідальність, яка настає за порушення законодавства у сфері фізичної культури і спорту: «особи, винні у порушенні законодавства у сфері фізичної культури і спорту, несуть цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до закону» [1].

Питання про адміністративну та кримінальну відповідальність у сфері спорту досить широко розроблені як у законодавстві, так і у наукових працях, проте думки щодо цивільно-правової відповідальності учасників спортивних змагань практично не розроблені в українській науковій літературі і фактично не відображено у нормативних правових актах. Відомості про непритягнення до цивільно-правової відповідальності учасників спортивних змагань знаходять відображення в основному в корпоративних нормативних актах спортивних організацій. Так, правила ФІФА свідчать, що «суддя не може притягуватися до цивільної відповідальності за будь-яку травму, отриману гравцем, офіційною особою або глядачем, будь-які збитки, завдані майну будь-якого роду, будь-який інший збиток, нанесений будь-якій особі, клубу, компанії, асоціації чи іншої організації, який виник або можуть виникнути внаслідок будь-якого рішення, прийнятого ним відповідно до вимог правил гри або щодо звичайних процедур, необхідних для організації матчу, проведення та управління ним» [7].

Разом з тим є поодинокі іноземні приклади настання цивільно-правової відповідальності в спорті. Так, наприклад, суд м. Тройндхейм (Норвегія) присудив грошову суму як компенсацію за шкоду гравцеві в футболі, який отримав травму при ударі йому в голілку. Суд обґрунтував це рішення тим, що «між ударом в голілку і травмою є прямий причинний зв'язок. Ця травма і збиток, заподіяний гравцеві, не можуть бути виправдані специфікою гри». Таким чином, у деяких випадках можливим є покладання цивільно-правової відповідальності на порушника за шкоду, заподіяну життю і здоров'ю спортсменів, згідно із загальними положеннями Цивільного кодексу.

Спортивна діяльність як така, а тим більше діяльність із підготовки та проведення спортивних шоу, має підвищений ступінь суспільної небезпечності. Зокрема, шкода може бути спричинена спортсменові, що бере участь у відповідному спортивному заході, глядачам, що відвідують цей захід, спортивним клубам, а також іншим фізичним та юридичним особам, що мають стосунок до спортивного заходу. З огляду на зазначене, особливої уваги потребує належне правове регулювання деликтних відносин у сфері спорту, що мають своїм змістом відповідальність особи за завдану шкоду.

Слід зазначити, що дослідженням різноманітних аспектів спортивних відносин, у тому числі, й деликтних, займається достатньо велика кількість дослідників, зокрема, С.В. Брянкін, Ю.Н. Вавілов, В.В. Галкін, С.І. Гуськов, В.І. Жолдак, А.В. Котов, А.П. Лаптев, М.М. Линець, С.Г. Лисенчук, Л.П. Матвєєв, Ю.П. Мічуда, Р.А. Пілон, В.Н. Платонов, О.В. Почінкін, С.Г. Сейранов, В.І. Столяров, Ю.А. Фомін, Б.Н. Юшко та ін.

Відповідно до ч. 1 ст. 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала [2]. Очевидно, що у процесі здійснення спортивної діяльності існує великий ризик завдання майнової шкоди іншій особі. Якщо спортсмени вимагали б відшкодування завданої шкоди кожного разу після бою, спарингу або спортивної гри, таких видів спорту, як бокс, кікбоксинг, боротьба, карате та навіть футбол, вже взагалі не існувало.

У разі завдання шкоди одним спортсменом іншому під час тренувань або під час проведення змагань обов'язок відшкодування шкоди необхідно поставити у пряму залежність від форми вини. Так, якщо шкода заподіяна навмисно, то й відшкодування шкоди має здійснюватися на загальних підставах. Якщо ж шкода завдана з необережності, спортсмен та його клуб мають бути звільнені від обов'язку відшкодувати шкоду з урахуванням підвищеного ступеня небезпеки спортивної діяльності як такої.

Міжнародний досвід відшкодування шкоди, заподіяної одним спортсменом іншому, підтверджує викладену вище позицію. Так, гравець у пелоту (баскська лапта) у процесі гри поранив в око свого партнера по команді м'ячем, відбитим після другого відскоку від землі, тобто порушив правила гри, які передбачають можливість удару по м'ячу з лету або після першого відскоку. Поранений спортсмен звернувся з клопотанням про відшкодування шкоди відповідно до Цивільного кодексу Франції. Суд м. По встановив, що завдання шкоди не було навмисним, оскільки гравець, прийнявши м'яч після другого відскоку, проявив неухважність або зробив удар рефлекторно, що не свідчить про явне перевищення норм поведінки, яка можуть очікуватися від гравців у пелоту. На думку суду, порушення правил гри як причина травми стають виною тільки в тому разі, коли вони є результатом навмисної або нечесної поведінки, грубості, що суперечить духу спорту, або очевидної безтактності.

Постраждалий спортсмен не погодився з рішенням суду першої інстанції та подав на нього апеляційну скаргу. Апеляційний суд підтвердив рішення суду першої інстанції та навів наступні доводи:

– заняття спортом припускають для кожного гравця ризик, на який він добровільно погоджується;

– порушення одного правила гри з боку спортсмена, що спричинило шкоду іншому гравцю, покладає злочинну відповідальність на його автора тільки в тому разі, якщо це порушення навмисне та серйозне або якщо порушене правило обґрунтоване службою громадської безпеки;

– у зазначеному випадку Б. порушив не правило безпеки, а припис, що стосується обмеження умов гри, він реагував встановленим чином у пориві гри, підсумок якої не був визначений, а показання свідків, забезпечені слідством та сторонами, не констатують у жодному разі нечесних намірів або грубості, що суперечать духу спорту;

– має місце просте порушення правил гри в такому виді спорту, де дії є швидкими, а безпека очевидна через швидкість польоту м'яча, і тому воно не доводить наявності винної дії, що покладає відповідальність на Б [6].

Слід зазначити, що поведінка особи, яка завдала шкоду, може охоплювати не тільки її активні дії, але й бездіяльність. Бездіяльність визнається протиправною, якщо особа була зобов'язана вчинити певну дію, проте не вчинила її. Наприклад, перед спортивними змаганнями не було перевірено стан спортивної інфраструктури, внаслідок виходу з ладу якої може бути завдано шкоди, або спортивного обладнання, яке вийшло з ладу під час змагань та спричинило шкоду здоров'ю спортсмена. Так, 29 травня 1985 р. у Брюсселі на стадіоні «Ейзель» відбувся фінал Ліги чемпіонів між італійським «Ювентусом» та англійським «Ліверпулем». Унаслідок бійки декількох тисяч англійських та італійських футбольних фанатів загороджувальна сітка не витримала та рухнула. Декілька перших рядів людей впали на поле. Унаслідок цієї трагедії загинуло 39 осіб, десятки було травмовано. Однією із причин трагедії був неналежний стан стадіону, який було побудовано ще 1930 р.

Необхідною умовою застосування відповідальності є також наявність причинно-наслідкового зв'язку. Так, ч. 1 ст. 1166 ЦК України передбачає, що завдана шкода відшкодовується особою, яка її завдала. Таким чином, «особа визнається відповідальною за шкоду, якщо встановлено, що без її винного діяння шкода не була б заподіяна».

У науці цивільного права співіснують безліч теорій причинного зв'язку. Наприклад, на думку Є.О. Суханова, «при рассмотрении конкретных дел о возмещении вреда, когда решение вопроса о юридически значимой причинной связи вызывает затруднения, необходимо исходить

из того, что данный результат (повреждение или уничтожение имущества, причинение увечья человеку и т. п.) почти всегда является следствием ряда неравноценных по своему значению обстоятельств – условий. Задача заключается в том, чтобы выделить среди них главное, решающее, основное обстоятельство, которое и должно быть признано причиной» [4].

Умова причинного зв'язку часто має значення для притягнення юридичних осіб до цивільної відповідальності. Адже інколи причиною завдання шкоди фізичній особі – спортсмену або вболівальнику є дії саме цих осіб, а не протиправна поведінка представників спортивного клубу. Так, у попередньому прикладі власник стадіону – спортивний клуб «Ейзель» – виплатив компенсації постраждалим внаслідок обвалу огорожувальної сітки особам, проте видається, що протиправні дії вболівальників самі частково стали причиною трагедії. Хоча головною причиною завдання шкоди життю та здоров'ю вболівальників все-таки стала неналежна підготовка стадіону до матчу.

Ще однією умовою деліктної відповідальності є вина. Протягом тривалого часу у науці цивільного права панувало уявлення про вину, як психічне ставлення особи до своєї поведінки у вигляді умисел або необережності. Елементами вини визнавалися прямий та непрямий умисел, груба та проста необережність. Зазначена концепція була запозичена з кримінального права.

Є.О. Суханов вважає, що «согласно новейшим научным взглядам трактовка вины как «психического отношения» нарушителя к своему поведению и его результату практически бесполезна. Решать вопрос о вине и невиновности необходимо путем анализа отношения лица к своим делам и обязанностям. Если оно проявляет необходимую заботливость и осмотрительность, которую можно требовать от него с учетом характера обстановки, в которой оно находится и действует, то такого субъекта следует признать невиновным в причинении вреда» [4].

Видається, що невиконання особою обов'язку проявляти необхідну міру турботливості та обачливості під час здійснення нею певної діяльності цілком вкладається в поняття необережності. Вважаємо, що концепція вини, яка передбачає грубу та просту необережність, прямий та непрямий умисел, цілком прийнятна і сьогодні. Щодо поняття вини юридичної особи, то воно довгий час було предметом наукових спорів. Наприклад, була поширена точка зору, відповідно до якої вина юридичної особи виражається в неухважному виборі працівника. Насправді ж вина працівника юридичної особи і є виною самої юридичної особи.

У вітчизняному спорті також часто виникають конфліктні ситуації, пов'язані з необхідністю відшкодування шкоди, проте чинне законодавство не містить інших норм, окрім загальної норми ст. 1166 ЦК України, які б передбачали механізм відшкодування шкоди у сфері спорту з урахуванням відповідної специфіки.

Зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди регламентуються положеннями Цивільного кодексу України. Згідно з кодексом шкода, яка заподіяна особі або майну громадянина, а також шкода, завдана майну юридичної особи, підлягає відшкодуванню в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від відшкодування шкоди, якщо доведе, що шкода заподіяна не з її вини. У відшкодуванні шкоди може бути відмовлено, якщо шкода заподіяна на прохання або за згодою потерпілого, а дії заподіювача шкоди не порушують моральні принципи суспільства.

Відповідальність може покладатися не тільки на заподіювача шкоди, а й на його роботодавців. Так, згідно з вимогами ЦК України юридична особа або громадянин відшкодовує шкоду, заподіяну його працівником при виконанні своїх трудових (службових, посадових) обов'язків. При цьому працівниками визнаються громадяни, які виконують роботу на підставі трудового договору (контракту), а також громадяни, які виконують роботу за цивільно-правовим договором, якщо при цьому вони діяли або повинні були діяти за завданням відповідної юридичної особи або громадянина і під його контролем за безпечним веденням робіт.

Відповідно, при заподіянні спортсмену каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я відшкодуванню підлягають: втрачений потерпілим заробіток (дохід), який він мав або точно міг мати, а також додатково понесені витрати, викликані ушкодженням здоров'я, в тому числі витрати на лікування, додаткове харчування, придбання лікарських засобів, протезування, сторонній догляд, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних транспортних засобів, підготовку до іншої професії, якщо встановлено, що потерпілий потребує цих видах допомоги та догляду і не має прав на їх безкоштовне отримання [5].

Обсяг і розмір відшкодування шкоди, що належить потерпілому, можуть бути збільшені на підставі законодавства або договору. До втраченого заробітку (доходу) потерпілого включаються всі види оплати його праці за трудовими і цивільно-правовими договорами як за місцем

основної роботи, так і за сумісництвом, що обкладаються прибутковим податком. Не враховуються виплати одноразового характеру. Усі види заробітку (доходу) враховуються в сумах, нарахованих до утримання податків.

Згідно із ЦК України потерпілий, який частково втратив працездатність, вправі у будь-який час вимагати від особи, на яку покладено обов'язок відшкодування шкоди, відповідного збільшення розміру його відшкодування, якщо працездатність потерпілого надалі зменшилася в зв'язку із заподіяною шкодою здоров'я порівняно з тією, яка була у нього до моменту присудження йому відшкодування шкоди. Особа, на яку покладено обов'язок відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю потерпілого, має право вимагати відповідного зменшення розміру відшкодування, якщо працездатність потерпілого зросла порівняно з тією, яка була у нього на момент присудження йому відшкодування шкоди.

При наявності поважних причин суд з урахуванням можливостей заподіювача шкоди може на вимогу громадянина, який має право на відшкодування шкоди, присудити йому належні платежі одноразово, але не більш ніж за три роки. У разі реорганізації юридичної особи, визначеного в установленому порядку відповідальним за шкоду, заподіяну життям чи здоров'ям, обов'язок із виплати відповідних платежів несе його правонаступник. До нього ж пред'являються вимоги про відшкодування шкоди.

Постраждалий унаслідок спортивної травми спортсмен може претендувати і на відшкодування моральної шкоди. Згідно із ЦК суд може покласти на порушника обов'язок грошової компенсації зазначеної шкоди, якщо громадянину завдано моральної шкоди (фізичні або моральні страждання) діями, що порушують його особисті немайнові права або посягають на належні громадянину інші нематеріальні блага, а також в інших випадках, передбачених законодавством. Характер фізичних і моральних страждань оцінюється судом з урахуванням фактичних обставин, при яких була заподіяна моральна шкода, та індивідуальних особливостей потерпілого.

Таким чином, досліджено лише деякі аспекти відносин щодо відповідальності у сфері спорту, проте цього достатньо для того, щоб пересвідчитися, що вони мають свою специфіку у порівнянні з іншими видами відповідальності, а відтак, – потребують особливих підходів щодо їх наукового осмислення та правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3808-12>.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Кузин В.В. Спортивный арбитраж / [В.В. Кузин, М.Е. Кутепов, Д.Г. Холодняк] – М. : ФОН, 1996. – 165 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.sportedu.ru>.
4. Суханов Е.А. Виды гражданских правоотношений / Е.А. Суханов // Гражданское право : в 2-х томах / [И.А. Зенин, С.М. Корнеев, А.Е. Шерстобитов и др.] ; отв. ред. Е.А. Суханов. – М. : БЕК, 1998 – . – Т. 1. – 2008. – 816 с.
5. Иоффе О.С. Избранные труды : в 4 т. / О.С. Иоффе. – СПб. : Юрид.центр Пресс, 2003– . – Т. 1. – 2003. – 572 с.
6. McArdle D. Are you experienced? «Playing cultures», sporting rules and personal injury litigation after Caldwell v Maguire / D. McArdle, M.D. James // Tort Law Review. – 2005. – № 13(3). – P. 193–211.
7. Травматизм в спорте, причины и следствия, профилактика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uaarr.org/articles/travmatizm_v_sportepinchinyi_i_sledstviya_profilaktika.